

Trilogie in de maak

Siberian Exiles, part 1: Lithuania van Claudia Heineremann (vormgeving: SYB) is het eerste deel van de trilogie die de fotograaf wijdt aan de ballingen uit de Baltische staten onder dictator Stalin. Te bestellen via siberianexiles.com (€ 85). In het tweede deel, dat vermoedelijk eind 2020 verschijnt, staat een Estlandse, naar

Kazachstan gedeporteerde vrouw in het middelpunt, die als kind zag hoe de wolken aan de horizon plotseling begonnen te koken. Eind jaren tachtig ontdekte ze dat ze getuige moet zijn geweest van de ontploffing van een waterstofbom, waarmee in Kazachstan door de sovjets proeven werden gedaan.

FOTOGRAFIE Claudia Heineremann reist bannelingen uit het Sovjettijdperk achterna naar Siberië

In het eerste deel van haar trilogie *Siberian Exiles* staan Litouwse dwangarbeiders centraal.

Met de zesdelige boekenbox *Siberian Exiles* richt fotograaf Claudia Heineremann (52) een indrukwekkend monument op voor de Litouwse bannelingen die onder het regime van Sovjet-dictator Josef Stalin naar helse oorden in Siberië werden gedeporteerd.

De box, het eerste deel van een trilogie, richt zich op de naar schatting 132 duizend Litouwers en hun nakomelingen die na de Tweede Wereldoorlog dwangarbeid moesten verrichten in onvoorstelbare omstandigheden: slapen in de openlucht bij minus 40 graden, onderkomens bouwen van boomstammen die in de ijzige rivier drijven, doelloze dwangarbeid en de constante dreiging van geweld door de sovjets. Het zijn enkele voorbeelden van de verschrikkingen die talloze Litouwers niet overleefden en waarvoor de wereld tot nu toe maar weinig oog heeft gehad.

Heineremann stuitte op de deportatieverhalen toen ze in Litouwen werkte aan haar even monumentale boek *Wolfskinder*, over de wezen die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden vermalen in het oorlogsgeweld tussen de Sovjet-Unie en nazi-Duitsland. Duizenden kinderen overleefden het door de bossen in te vluchten.

Zoals veel mensen had Heineremann wel gehoord van de goelags en de verbanningen onder Stalin naar Siberië, maar pas door de verhalen van nabestaanden en overlevenden begon ze grip te krijgen op de enormiteit van de goeddeels onbeschreven geschiedenis. *Siberian Exiles* is, als pars pro toto voor de lotgevallen van miljoenen slachtoffers met uiteenlopende nationaliteiten van Stalins deportaties, het resultaat van de grote inspanningen die ze zich, al reizend door de barre oorden in het noorden en oosten van de voormalige Sovjet-Unie, heeft getroost om het ongrijpbare te documenteren.

De Litouwse diaspora wordt in *Siberian Exiles* in weinig woorden en met een rijkdom aan beelden verteld. In het eerste, dunste boekje, vertelt Heineremann de historie in kort bestek, zodat ook de niet ingevoerde lezer zich met de feiten kan voorbereiden op wat komen gaat. Een tweede boek is goeddeels gewijd aan de tekeningen die Gintautas Martynaitis maakte op grond van zijn herinneringen aan de deportatie van hem en zijn familie. In 1941 werd het gezin – Gintautas was 6 – gedeporteerd naar de regio van de Laptevzee, waar zijn vader en broer omkwamen. In 1959 mochten hij en zijn moeder terugkeren naar Litouwen. De tekeningen zijn imposant, niet zozeer door hun kwaliteit als wel door de kale weergave – door een ooggetuige – van wat overleven en sterven is in onmenselijke omstandigheden.

De box bevat een mengeling van historisch materiaal in zwart-wit, interviews met overlevenden (die hun indrukwekkende verhaal zonder sentiment vertellen) en de kleurrijke, verzadigde foto's van Heineremann. De oude foto's tonen hoe de bannelingen

Uit *Siberian Exiles* van Claudia Heineremann: Nadja is bezig met de voorbereidingen voor een bruiloft, Altaj, West-Siberië.

Russisch-orthodox kerkje in West-Siberië. Foto Claudia Heineremann

Heineremanns fotoverhaal laat zich ervaren als een roadmovie

ondanks de misère in gezamenlijkheid iets van hun leven probeerden te maken. Hoe ze afscheid namen van hun doden (onder wie talrijke kinderen) en ze begroeven in de permafrostbodem. Hoe nabestaanden in de jaren tachtig, tegen het einde van de Sovjet-Unie, hun doden opgroeven om ze een definitieve rustplaats te gunnen in hun vaderland.

Heineremanns fotoverhaal laat zich ervaren als een roadmovie. Duizenden kilometers legde ze af door de onherbergzame gebieden. Ze ontmoette de bewoners, die nog kunnen verhalen van de aanwezigheid van Litouwers, of haar naar de graven kunnen wijzen waar die rusten. Hier het graf

De begrafenis van een 12-jarige in Noordoost-Siberië, 1947.

Foto Collection of the Museum of Occupations and Freedom Fights

van een vrouw die stierf in 1967, naast het monument dat zij had opgericht voor de honderden omgekomen Litouwers in haar dorp. Daar in de verte een graf met een tiental kinderen.

Lang niet alle foto's van Heineremann voeren direct terug op het verleden. Er zijn ook foto's van feestelijkheden als een trouwerij, van de schoonheid van het landschap met berken, kale bergen, het zachte zonlicht over de steppen, het metersdikke ijs in de winter. Heden en verleden raken met elkaar verstrengeld.

De tijd wordt in de barre diepvriesomstandigheden van Siberië traag vermalen, zoals ook de berkenbomen

er decennia over doen om van twijg uit te groeien tot een iel boompje. Historische foto's van dorpen met houten huizen en hekken lijken treffend op wat Heineremann in recente jaren aantroef. Het landschap oogt nog net zo meedogenloos als onder Stalin.

Tegelijk raakt de lezer gemakkelijk bevangen door de schoonheid van het land. De puurheid van de kleuren, de ongereptheid van de bergen ver weg. Wegdromen is er evenwel niet bij. Steeds komen ze in je gedachten terug, de zwart-witbeelden van de barbaarij waaraan doodgewone mensen ten prooi vielen. Heineremann geeft ze in *Siberian Exiles* weer een gezicht.

Arno Haijtema